

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Η' • ΑΡΙΘΜ. 75 • ΜΑΡΤΙΟΣ 1985 • ΑΔΑΡ 5745

יֵשָׁע עֵינָיו וַיֵּרָא וַהֲנָה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו

«Καὶ ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, εἶδε· καὶ ἰδοὺ, τρεῖς ἄνδρες ἱστάμενοι ἔμπροσθεν αὐτοῦ»
(Γεν. 18:2).

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ *

Τὴν Τρίτη μᾶς ὁδήγησαν στοὶ Ὀλοκαύτωμα (Yad Vashem). Μνήμη μαρτύρων καὶ ἡρώων.

Μιά ὁλόκληρη περιοχὴ μὲ παραστατικὰ μνημεῖα καὶ σειρὰ ἀπὸ δέντρα μὲ ἐπιγραφές, μὲ ὀνόματα φίλων. Μέσα στοὺς μουσεῖο τὰ ἑκατομμύρια τῶν νεκρῶν ἦταν ζωντανὰ μὲ τίς εἰκόνες τους, τὰ σκελετωμένα κορμιά τους, τὸ ἀνέκφραστο τῆς ἀποδοχῆς καὶ τῆς ταπείνωσης.

Εἰκόνες φρίκης. Παραστάσεις τῆς κόλασης.

Γυναῖκες γυμνές ἐτοιμασμένες γιὰ τοὺς φούρνους. Παιδιά μὲ τρόμο καὶ ἀπορία στὰ μάτια τους γιὰ τὰ γύρω τους ἀνεξήγητα. Καὶ τί ἐξήγηση νὰ τοὺς δώσωμε; Πῶς ἄγριο σαδιστικό ἐνστικτο καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ πολιτισμένου εἰκοστοῦ αἰῶνα συνεργάστηκαν χρόνια γιὰ νὰ ἐξευτελίζουν, νὰ βασανίζουν καὶ νὰ θανατώνουν χωρὶς σκοπὸ ἑκατομμύρια ψυχές;

«*Ἔθνος μετέωρον... Ἔθνος ἀνέλπιστον καὶ καταπεπατημένον*»*.

Μᾶς ξεναγοῦσε ὁ Reouven Daphni, πρῶην πρεσβευτῆς, καὶ βαριά ἡ πικρία ἔσταζε ἀπὸ τὴ φωνή του.

Ἀπὸ ποῦ νὰ κρατηθοῦμε γιὰ νὰ πιστέψωμε πάλι στὸν ἄνθρωπο; Καὶ ἦταν ἀληθινὴ δωρεὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσουν ἀμέσως μετὰ, στοὶ Ἰατρικὸ Κέντρο Hadassah νὰ ἰδοῦμε τὰ τζαμωτὰ τοῦ Chagall. Τὰ σχέδια, τὰ χρώματα, ἔφεγγαν πάνω στοὺς γυαλί, σχηματίζαν συνθέσεις γοητευτικές. Λύτρωση ἡ τέχνη. Ἕνας τρόπος νὰ σταθεῖ ἐπιτέλους ὁ ἄνθρωπος μὲ ἀξιοπρέπεια ἀντίκρου στοὺς Δημιουργοὺς.

Βροχὴ καὶ κρύο. Εἶχα παγώσει. Μᾶς περίμεναν στὴν ἐθνικὴ ἐβραϊκὴ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου. Βιβλία παλὰ τοῦ χίλια πεντακόσια. Βιβλία ἑλληνικά, μὲ ἐβραϊκοὺς χαρακτήρες. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ γραμμένο στὰ

ἑλληνικά ἀπὸ Ἕλληνα ἀγιογράφου τῆς ἐποχῆς. Ἀντίγραφα λίγες σειρές. Μ' ἐνδιέφερε καὶ ἡ γλώσσα καὶ ἡ συνταγὴ τῆς ἐποχῆς.

«... Ὀλίγη ὄχρα, ὀλίγη κόλλα καὶ κρόκον ὀλίγον, ὅσο θέλεις νὰ χρυσώνει, μετὰ ταῦτα βάλε τὸ κόκκινο ἀμπόλι μὲ τὰς κορυφὰς τῶν λουλουδιῶν καὶ χρύσωνέ το μὲ ρακὶ καὶ γίνεται θαυμάσιο...».

Τὸ μεσημέρι, ὁ δήμαρχος τῆς πόλης, Teddy Kollek, μᾶς περίμενε. Πολιτισμένος βιεννέζος, πολὺ λαοφιλὴς. Ἀτμόσφαιρα ἀνετη, εὐχάριστη. Ὁ Πατριάρχης Διόδωρος καλεσμένος κι ἐκεῖνος. Γιὰ χάρη τοῦ πολλὰ φαγητὰ νηστήσιμα. Κάθησα μαζί του. Ἦθελα νὰ τὸν γνωρίσω περισσότερο. Μοῦ ἔλεγε πῶς συντηρεῖ σαρανταπέντε ἑλληνικά σχολεῖα, δύο γυμνάσια καὶ λύκειο στὴ Βηθλεέμ. Ἡ δραστηριότητα τοῦ Πατριαρχείου στὸν κάθε τομέα μεγάλη.

Ἀνυπομονοῦσαμε νὰ ἰδοῦμε στοὺς μουσεῖο τοὺς νέους πάπυρους μὲ περιεχόμενο τὴ Βίβλο (The Shrine of the Book). Τοὺς εἶχαν ἀνακαλύψει σὲ πέτρινα πυθάρια σὲ σπηλιές κοντὰ στὴ Νεκρὴ Θάλασσα.

Ἦταν πολῦτιμοι. Γιὰ νὰ τοὺς στεγάσουν εἶχαν χτίσει ὑπόγειο μουσεῖο μὲ στοές ποὺ θύμιζε σπήλαιο. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια ἦταν φανερὴ στοὺς κάθε τί. Στὴ θερμοκρασία, στοὺς φωτισμό, στὴν οἰκοδομικὴ ἀσφάλεια τοῦ κτίριου. Εἶχαν προβλέψει βομβαρδισμό, σεισμό, φωτιά καὶ κλοπὴ.

Ἔτσι φθάσαμε στὶς 14 τοῦ Μάρτη. Σήμερα στοὺς Πανεπιστήμιο θὰ γίνονταν τὰ ἐπίσημα ἐγκαίνια τῆς ἑλληνικῆς πτέρυγας.

Πρὶν στὶς 9 τὸ πρωὶ θὰ μᾶς δέχονταν ὁ πρόεδρος τοῦ Ἰσραὴλ Chaim Herzog. Ὅλα προγραμματισμένα, ἀπλὰ. Τηλεφωνήματα

Συνέχεια στὴ σελίδα 15

* Ἡσαΐας 18

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον *Ἰχνηλασία*, (Ἀθήνα: Βιβλιοπωλεῖο τῆς «Ἑστίας», 1984). Τὸ ἀπόσπασμα ἀναφέρεται σὲ ταξίδι τῆς συγγραφέως στοὺς Ἰσραὴλ μὲ τὸν πρόεδρο κ. Κ. Τσάτσο, τὸν Μάρτιο 1984, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς τελετῆς τῶν ἐγκαίνιων τοῦ «Ἑλληνικοῦ Οἴκου» στοὺς Ἑβραϊκὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἱερουσαλὴμ βλ. «ΧΡΟΝΙΚΑ» τεύχη 69 (Μάιος 1984) καὶ 71 - 72 (Ὀκτώβριος - Νοέμβριος 1984).

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ὁ Ἀβραάμ ὑποδέχεται τοὺς τρεῖς ἐπισκέπτες ἀγγέλους. Πίσω ἡ Σάρα παρατηρεῖ.

(Πίνακας τοῦ Ρέμπραντ.)

שְׁמֵךְ אֱלֹהֵינוּ
וְשִׁמְךָ אֱלֹהֵינוּ

(Κριτ. 9:7)

«Σιμού ἐλάη μπααλέ Σιχέμ
βειγισμά αλεχέμ Ελοήμ»

«Ἀκούστε με, ἀρχόντοι τῆς Σιχέμ,
Κί' ὁ Θεός θά σᾶς ἀκούσῃ».

Ο ΔΕΝΤΡΟΒΑΣΙΛΗΑΣ*

Τοῦ ΑΣΕΡ Ρ. ΜΩΨΣΗ

Σύναξη είχαν κάποτε τὰ δέντρα τῆς γῆς μέ σκοπό νά διαλέξουν κι αὐτὰ τὸ Βασιλῆά τους. Γιατί, εἶπαν, ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ νά ἔχουν ἀφεντικό, νά τόν σέβονται, νά τόν προσκυνᾶνε καί νά ἐκτελοῦν τὰ προστάγματά του, κι ἐμεῖς τὰ δέντρα νά μένουμε ἀκέφαλα καί ἀβασίλευτα καί νά μὴ γνωρίζουμε ὅλα ἓνα μοναδικό ἀφέντη καί Βασιλῆά ἀπὸ τὸ γένος μας; Γιατί οἱ ἀνθρώποι, μόλις πληθαίνουν σ' ἕναν τόπο, φροντίζουν νά διαλέξουν πρῶτα πρῶτα τὸ Βασιλῆά τους γιὰ νά τούς κυβερνᾶ καί νά τούς προστατεύῃ; Γιατί καί τὰ ζῶα ἀναγνώρισαν ὅλα ἅπ' τόν καιρὸ τοῦ Ἀδάμ γιὰ κεφαλὴ καί Βασιλῆά τους τὸ δυνατό Λιοντάρι, τὰ πετεινὰ τοῦ Οὐρανοῦ τὸν ὑπερήφανο καί μεγαλόφτερο Ἀετὸ καί τὰ ψάρια τῆς θάλασσας προσκυνοῦν κι αὐτὰ καί γονατίζουν σωπηλῶς στὸ πέρασμα τῆς τιτανόκορμης Φάλαινας; Γιατί λοιπὸν κι ἐμεῖς τὰ δέντρα, πού εἴμαστε τόσα πολλὰ καί πού στολίζουμε ὁλόκληρη τὴ φύση μέ θεοζήλτες δεντροσειρές καί μέ πυκνὰ δάση καί πού τρέφουμε μέ τὸν καρπὸ μας καί ἀνθρώπους καί ζῶα, νά μένουμε χωρὶς κορὸν νά τὴ χαιρετοῦν καί νά τὴ σέβονται τὰ ἄλλα πλάσματα τῆς Δημιουργίας;

— Σωστά, εἶπαν μέ μιά φωνή ὅλα τὰ συναγμένα δέντρα καί προχώρησαν νά διαλέξουν καί ξεχωρίσουν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ γιὰ Βασιλῆά τους.

Πρῶτος ἐμίλησεν ὁ νεροβούτης Πλάτανος, λέγοντας ὅτι αὐτοῦ τοῦ πρέπει νά γίνῃ Βασιλῆας γιατί ἔχει τὰ περισσότερα προσόντα γιὰ τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ ἀξίωμα. Τὸ κορμί μου, εἶπε, εἶναι πλατύτερο ἀπὸ κάθε ἄλλο δέντρο. Ὁ ἴσκιος μου εἶναι γλυκὸς κι ἀπέραντος καί κάτω ἀπὸ μένα ἔρχονται νά σκεπαστοῦν τὸ πύρινο καλοκαίρι ἀνθρώποι καί ζῶα. Ζῶ ἄλλως τε, προσέθεσε, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο δέντρο καί ἔτσι εἶμαι ὁ πιὸ κατάλληλος νά γίνω Βασιλῆας σας αἰωνόβιος.

— Ὅρθά καί ἄγια εἶν' ὅλα αὐτὰ, εἶπε μέ φωνὴ γεμάτῃ χάρι, ἡ ἀσπροντμένη Ἀκακία. Ἀλλά, μ' ὅλο τὸ σεβασμὸ πού περιβάλλουμε ὅλα τὰ δέντρα τὸν γεροπλάτανο, δέν μπορούμε νά τόν στεφανώσουμε Βασιλῆά. Γιατί τοῦ λείπει ἓνα χάρισμα πού καί στοὺς ἀνθρώπους ὅταν λείπει, δέν μπορούν νά μένουν πολὺ καιρὸ Βασιλιάδες: δέν δίνει καρπὸ.

Ὅλα τὰ δέντρα ὁμόφωνα ἔδωκαν δίκην στὴ μυροβόλο Ἀκακία κι ἔτσι ὁ Πλάτανος ἐσβύστηκεν ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν ὑποψηφίων νά βασιλέψουν.

— Προτείνω τὴν Ἑλλά, ἐφώνησε τότε ἓνα δέντρο τοῦ δάσους. Αὐτὴ ἔχει ὅλα τὰ χαρίσματα γιὰ νά φορέσῃ τὸ βασιλικὸ διάδημα. Εἶναι ἀγαπητὴ σ' ὅλον τὸν κόσμον γιατί τὸ λάδι τῆς εἶναι ὁ πολυτιμότερος καρπὸς καί γιὰ τὸ Θεὸ καί γιὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δέν κοιμᾶται ἄλλως τε τὸν χειμῶνα κι ἔτσι θ' ἔχουμε Βασιλῆά ἀγρυπνο ὅλον τὸν χρόνον.

Μέ μιά φωνὴ ὅλα τὰ δέντρα εἶπαν ὅτι συμφωνοῦν καί προσκάλεσαν τὴν Ἑλλά νά δηλώσῃ ἂν δέχεται τὸν προσφερόμενον θρόνον τοῦ Βασιλείου τῶν δέντρων.

— Μεγάλῃ καί ἀπέραντῃ ἡ τιμὴ πού μου κάνετε καί ἡ κα-

λωσύνη πού μου δείχνετε, ἀπάντησε ἡ καλόβουλη καί θεοφοβούμενη Ἑλλά. Ὅμως δέν μπορῶ νά τὴν δεχθῶ. Ἄν φορέσω τὴ βασιλικὴ κορὸνα θά πρέπει ν' ἀφήσω τὸ νοικοκυριό μου, νά μὴ γεννοβολῶ πιά ἐλῆές καί λάδι καί ἔτσι οἱ ἀνθρώποι δέν θά ἔχουν οὔτε τροφὴ γι' αὐτοὺς, οὔτε γιὰ πρόσφορο γιὰ τὸ Θεὸ τους. Διαλέξτε λοιπὸν ἓνα ἄλλο δέντρο πιὸ κατάλληλο ἀπὸ μένα.

Τὰ εὐλαβικά καί φρόνιμα αὐτὰ λόγια τῆς μετριόφρονος Ἑλλῆς συνεκίνησαν σύγκορμα τὸ Συνέδριο τῶν δέντρων καί ἄρχισαν νά στρέφουν ὅλα τὴν προσοχὴ τους γιὰ νά βροῦν ἕναν ἄλλο κατάλληλο ὑποψήφιο.

— Ἐγώ, ἀναφώνησε τὸ κορμολύγιστο Καλάμι, θά σᾶς πῶ ποιὸν ἀπὸ μᾶς νά κάνουμε Βασιλιά: Τὸ ἐλκυστικὸ καί κοσμογυρισμένο Ἀμπέλι πού κι αὐτὸ μέ τὸν καρπὸ του σαγηνεύει καί ξετρελαίνει Θεοὺς κι ἀνθρώπους.

Ἡ προτάση αὐτῆς τῆς βεργολυγερῆς Καλαμῆς προκάλεσε τόσον ἐνθουσιασμό, ὥστε ὅλα τὰ δέντρα ἐτοιμάσθηκαν νά σηκώσουν τὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ γιὰ νά πιοῦν εἰς ὑγείαν τοῦ ἀντάξιου βασιλιά τους.

Τὸ κοντόκορμο ὅμως Ἀμπέλι, χωρὶς κάν νά σηκωθῇ ἀπὸ τὴ χαμηλὴ του θέση, εὐχαρίστησε καί τὴν Καλαμῆ καί τὸ Συνέδριο καί εἶπε:

— Σᾶς εὐχαριστῶ, καλοὶ μου σύντροφοι, γιὰ τὴν εὐγενικὴ σας προσφορά. Δέν μπορῶ ὅμως, πρὸς μεγάλῃ μου λύπη, ν' ἀνταλλάξω τὴ σημερινὴ μου χαμηλὴ θέση μέ τὴν πανύψηλὴ ἐνὸς βασιλιά τῶν δέντρων. Πρῶτα πρῶτα θά μέ κοροϊδεύουν ὅλα τὰ ψηλὰ δέντρα ὅταν θά βγαίνω μπροστὰ τους μέ τὴ βασιλικὴ χλαμίδα πού θά σέρνεται πίσω μου. Ἐπειτα θά πάθω κι ἐγὼ ὅ, τι θά ἐπάθαινε καί ἡ Ἑλλά, ἡ πρωτεξαδέλφη μου, ἂν δεχόταν νά γίνῃ βασίλισσα. Θά ἔπαυα νά καρποφορῶ κι ἔτσι καί οἱ ἀνθρώποι, πού τώρα τόσο μέ ἐκτιμοῦν, θά φανταστοῦσαν, χωρὶς τὸ κρασί μου, πὶο θλιβεροὶ καί μελαγχολικοὶ ἅπ' ὅσο εἶναι σήμερα κι ὁ Θεὸς θά μέ καταριόταν κι αὐτὸς γιατί δέν θά ὑπῆρχε πιά στὴ γῇ κρασί γιὰ τὸ εὐλογημένο «κιντούς»⁽¹⁾ τοῦ Σαββάτου. Καλὰ βέβαια εἶναι τὰ φαρδομάνικα, μά γιὰ τοὺς δεσποτάδες, εἶπε τελειώνοντας τὸ φρόνιμο Ἀμπέλι.

Ολίψη καί κατῆφεια ἐπεκράτησε μετὰ τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων αὐτῶν σέ ὅλα τὰ συγκεντρωμένα δέντρα καί δάκρυα ἄρχισαν νά χύνονται ἀπὸ τὰ μάτια τῶν πιὸ εὐαίσθητων ἀπὸ αὐτὰ, μέ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ Πεύκο καί τὴν Ἰτιά πού ἀπὸ τότε δέν ἔπαυσαν, τὸ πρῶτο νά δακρύζῃ καί ἡ δευτέρη νά ἔχει πάντοτε κατεβασμένα τὰ μοῦτρα τῆς.

Ἡ ἀπόγνωσις ἦτανε πάντα, κι ὅχι μόνονα στοὺς ἀνθρώπους, κακὸς σύμβουλος. Ἐτσι ὅλα τὰ συναγμένα δέντρα συμφώνησαν νά καταφύγουν σάν σέ σάνιδα σωτηρίας τοῦ ὀρφανισμένου ἀπὸ τὰ σπάργανὰ τοῦ βασιλείου τῶν δέντρων, στὴ φτωχὴ καί ξευτελισμένη Ἀγκαθιά καί γονατίζοντας μπροστὰ στὴ χαμηλότητά της, τῆς λένε τὰ δακρύβρεχτα αὐτὰ λόγια:

— Χαμηλοτάτη μας ἀδελφή! Σέ σένα στηρίζουμε τὴν τελευταία ἐλπίδα νά φτάσουμε στὸν ἱερό μας σκοπὸ. Σοὺ προσφέρουμε εὐλαβικά τὸν θρόνον τοῦ βασιλείου τῶν δέντρων

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον του: «Ἑλλανο - Ἰουδαϊκαὶ Μελέται, (Ἀθήνα, 1958). Δημοσιεύεται μὲ τὴν ἐπέτειο τῶν 10 χρόνων ἀπὸ τὸ θάνατό του, στὶς 25 Μαρτίου 1975.

(1) «Κιντούς» = ἁγιασμὸς τοῦ καρποῦ τῆς ἀμπέλου τελοῦμενος εἰς τὰ ἑβραϊκά σπῆτια πρὸς ὑποδοχὴν καί τιμὴν τοῦ Σαββάτου καί τῶν ἄλλων ἑορτῶν.

καί εἵμαστε ἔτοιμα ὅλη νά θυσιάσουμε τά φύλλα, τά κλωνάρια, τό κορμί καί τές ρίζες μας ἀκόμα ἂν χρειασθῇ, γιά νά τόν προστατεύσουμε ἀπό κάθε ξένη ἐπιβουλή. Δέξου, Χαμηλοτάτη, τήν πορφύρα πού σου προσφέρουμε καί βγάλε μας ἀπό τήν ἀμέτρητη αὐτή ἀμηχανία.

Κατάπληκτη ἡ Ἀγκαθιά ἀλλά καί δύσπιστη στά λόγια αὐτά τῶν ὁμοδέντρων τῆς πού τά δέχθηκε μᾶλλον σάν εἰρωνεΐα ἀνεβαίνει μέ δυσκολία στό βῆμα τοῦ Συνεδρίου καί λέγει:

— Ἀδέλφια μου τοῦ δάσους ἀγαπητά! Ἡ σοβαρολογεῖται ἡ μέ κοροϊδεύτε. Ἄν συμβαίνει τό πρῶτο καί σοβαρά μέ προτείνετε γιά βασιλίσσά σας, σᾶς προστάζω ἀμέσως ἐν ὀνόματι τῆς βασιλικῆς μου ἐξουσίας νά σκεπασθῇτε ὅλα τά συναγμένα ἐδῶ δέντρα κάτω ἀπό τό σκελετωμένο κορμί μου. Μά

ἂν σκοπός σας ἀληθινός εἶναι νά ἀστείευτῇ μέ μένα καί μέ τήν ταπεινότητά μου, ὅπως πολύ πολύ τό ὑποπεύομαι, πρὶν ἀκόμα φορέσω τῆς πορφύρας τό ψυμίθι, ἀφήστε με, παρακαλῶ, νά σᾶς πῶ καί τό δικό μου παραμῦθι: Τό κορμί τῆς Ἀγκαθιάς πρὶν καλά καλά χρονίσει, οἱ ἀνθρώποι στή φωτιά τό πετοῦν νά κοκκινήσει. Ἔτσι ἀντί νά πετύχετε αὐτό πού θέλετε, θά ἐξυπηρετήσετε ἕναν ἄλλο καί πολύ διαφορετικό σκοπό. Οἱ ἀνθρώποι γιά νά ταπεινώσουν τό γένος τῶν δέντρων καί μέ τήν χαιρεκακία πού τοὺς χαρακτηρίζει νά θέλουν νά ταπεινώνουν κάθε τι πού στέκει πιο ψηλά, θά ἔχουν τήν εὐκαιρία νά γκρεμίζουν κάθε χρόνο καί τῶν δέντρων ἕνα Θρόνο...

(Ἐμπνευσμένο ἀπό τό βιβλίο τῶν Κριτῶν Κεφ. 9ον)

Τό σχέδιο του
Νίκου Σταυρουλάκη:
παριστάνει την παλιά
εβραϊκή συνοικία
της πόλεως

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ — Η ΑΛΗΘΕΙΑ

Του ΜΑΡΣΕΛ Μ. ΓΙΟΕΛ

Ποιές ήταν οι συνέπειες του Β' παγκοσμίου πολέμου για τους 260 Έβραίους των Χανίων; Ο ιστορικός κ. Σλόμο Καρμιέλ, ύφηγητής του Πανεπιστημίου Τέλ Άβιβ, αφιέρωσε τα τέσσερα τελευταία καλοκαίρια σε έρευνες στην Κρήτη και σε επισκέψεις διαφόρων ευρωπαϊκών πόλεων, αναζητώντας την απάντηση στο παραπάνω ερώτημα.

Σύμφωνα με τα ήδη γνωστά στοιχεία οι 260 Χανιώτες Έβραίοι συνελήφθησαν από τους Ναζί στις 30 Μαΐου 1944 και επιβιβάστηκαν επί πλοίου, για να χαθούν μετέπειτα όλα τα ίχνη τους.

Στή διάρκεια των ερευνών του ο κ. Καρμιέλ μελέτησε πολλούς φακέλους, συνομίλησε με ηλικιωμένα άτομα από την Κρήτη, συνάντησε πρώην Γερμανούς αξιωματικούς και όπλίτες και προσπάθησε να πάρει συνεντεύξεις από πρώην πράκτορες των βρετανικών μυστικών υπηρεσιών και πρώην μέλη της Αντίστασης στην Κρήτη.

Ο κ. Καρμιέλ πιστεύει να δημοσιεύσει τα πορίσματά του το προσεχές έτος. Τό μόνο που αποκάλυψε μέχρι τώρα είναι ότι οι Έβραίοι δεν συνελήφθησαν «στις 30 αλλά στις 20 Μαΐου». Τό στοιχείο αυτό αποτελεί τό κλειδί για τή διερεύνηση του όλου θέματος. Ο ίδιος πιστεύει ότι οι Έβραίοι των Χανίων δεν έκτοπίστηκαν στά πλαίσια της εφαρμογής της τελικής λύσης, όπως οι περισσότεροι των έξι εκατομμυρίων Έβραίων θυμάτων της χιτλερικής Γερμανίας, αλλά έκτελέστηκαν για τή βοήθεια που παρείχαν στις βρετανικές μυστικές υπηρεσίες, στά σχέδιά τους για τήν απαγωγή του στρατηγού Κράιπε, διοικητού των ναζιστικών δυνάμεων στην Κρήτη.

Ο κ. Καρμιέλ πιστεύει ότι μετά τήν έκτέλεσή τους, τά πτώματα φορτώθηκαν επί του πλοίου, τό όποιο αργότερα οι Ναζί βύθισαν, για τήν καταστροφή κάθε μαρτυρίας. Μεταξύ των θυμάτων συμπεριλαμβάνετο ό

Ραββίνος Γιοσέφ Έβλαγών, θρησκευτικός ήγέτης τής κοινότητας Χανίων.

Η εξαφάνιση των Χανιωτών Έβραίων έθεσε τέλος σε έναν ιστορικό δεσμό 2.500 χρόνων μεταξύ Έβραίων και Κρήτης, που σήμερα προσελκύει χιλιάδες Ισραηλινούς τουρίστες κάθε καλοκαίρι.

Σύμφωνα με τόν θρύλο οι πρώτοι κάτοικοι τής Κρήτης υπήρξαν Έβραίοι, ή δέ όνομασία τής πηγάζει από τήν αναφορά στό βιβλίο Α' Σαμουήλ στό λαό των Χεριταίων.

Κατά τούς πρώτους χρόνους του Χριστιανισμού υπήρχαν έβραϊκές κοινότητες στή νήσο. Σέ μία μάλιστα από τίς επιστολές του προς τούς Κρήτες, ό απόστολος Παύλος υπαινίσσεται τήν άποφυγή «συζητήσεων με τούς πολύ μορφωμένους Έβραίους, τουλάχιστον σε θέματα θεολογίας και νομοθεσίας».

Οι Έβραίοι τής Κρήτης υπέστησαν διωγμούς κατά τή βυζαντινή περίοδο. Αναπτύχθηκαν πάλι τήν έποχή τής βενετοκρατίας, 1204 - 1669. Τό επικρατούν εκεί έθιμοτυπικό ήταν τό «Μινάγκ Ρωμάνια». Οι Ρωμανιώτες υπήρξαν οι πρώτοι Έβραίοι κάτοικοι, οι όποιοι αργότερα άφομοιώθηκαν από τούς Σεφαραδί Έβραίους που έγκατεστάθησαν στή νήσο κατά τήν όθωμανική κυριαρχία.

Τό 1350 οι Βενετοί ύποχρέωσαν τούς Έβραίους να ζούν σε ειδική συνοικία, «Judaica», γνωστή μέχρι σήμερα μ' αυτή τήν όνομασία. Οι Έβραίοι των Χανίων συνεισέφεραν για τήν ενίσχυση των τειχών, τήν κατασκευή του λιμανιού και τήν ανάπτυξη του ναυτικού.

Τό 1904 υπήρχαν στά Χανιά 646 Έβραίοι που άσχολούντο, κυρίως, με τό εμπόριο και τή χειροτεχνία. Μετά τήν ένωση τής Κρήτης με τήν Ελλάδα, πολλοί Έβραίοι έγκατεστάθησαν στην Αθήνα.

(Αναδημοσιεύεται από τό Jewish Chronicle, 16.11.1984).

ΟΙ ΧΑΝΙΩΤΕΣ ΕΒΡΑΙΟΙ ΚΑΙ Η ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΤΟΥΣ

Του ΑΝΕΣΤΗ ΜΑΚΡΙΔΑΚΗ

Πρίν από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ανθούσε στά Χανιά μία Έβραϊκή Παροικία. Ήταν έδω εγκατεστημένη πρίν από πολλά χρόνια. Οί πίο πολλοί πλούσιοι. Μερικοί φτωχοί. Άλλά άλληλοβοηθιόντουσαν σάν τούς Έβραίους.

Εΐχανε στά χέρια τους ένα μεγάλο μερίδιο του έξωτερικού εμπορίου και της οικονομίας του τόπου. Ή εκκλησία των δηλαδή ή έβραϊκή Συναγωγή, ύπάρχει ακόμη (πάροδος οδού Κονδυλάκη 20) ρημαγμένη και μισογκρεμισμένη από την εγκατάλειψη και τό χρόνο. Κάποιος πρέπει νά τή φροντίσει από χρέος πρὸς τὰ μνημεία της πόλης, από χρέος πρὸς τήν Ιστορία της και τήν Ιστορία των Χανιωτών Έβραίων. Αφού διατηρήσαμε τουρκικά τζαμιά γιατί νά μή διατηρήσωμε και έβραϊκές εκκλησίες, γιά λόγους απολύτως Ιστορικούς.

Ανήκω από πολλά χρόνια τώρα στή Διεθνή Ένωση Συγγραφέων και Δημοσιογράφων Τουρισμού και βοήθησα πολλούς ξένους συγγραφείς μέ τὰ βιβλία μου και τίς πληροφορίες πού τούς έδωσα, νά γράψουν τὰ βιβλία τους γιά τήν Κρήτη. Αὐτοί θεώρησαν ότι έπρεπε νά αναφέρουν στίς εκδόσεις τους τό δνομά μου και τή διεύθυνσή μου γιά περισσότερες πληροφορίες.

Έρχονται λοιπόν στά Χανιά μεταξύ των άλλων, και Έβραίοι επιστήμονες, Ιστορικοί συγγραφείς και άπλοι άνθρωποι και ενδιαφέρονται νά μάθουν κάθε τί πού άφορά τούς Έβραίους των Χανιών πού ξεκληρίστηκαν κυριολεκτικά μέσα ένός έτος τούς Γερμανούς. Ή εξαφάνισή τους είναι από τὰ συνταρακτικότερα γεγονότα της χιτλερικής άγριότητας. Τούς έμάζεψαν, τούς έβαλαν σ' ένα βαπόρι μαζί μέ πολλά κρητικά παλληκάρια της αντίστασης και βούλιαξαν τό βαπόρι μεσοπέλαγα. Νομίζω ένας ή δύο γλύτωσαν γιατί δέν πάστηκαν τότε και ζουν ακόμη. Όλοι σχεδόν οί σημερινοί Έβραίοι επισκέπτες ζητούν νά μάθουν τί απέγινε ή Συναγωγή. Κάποτε κάποτε τούς έξεναγουσα ως εκεί. Άλλά ήταν τότε ή άπογορευτική και ή κακή εντύπωση από τήν κατάντια της εκκλησίας των ώστε θεώρησα προτιμότερο ν' άποφεύγω αὐτή τήν ξενάγηση.

Τά γράφω όλα αὐτά μέ μία μικρή έλπίδα νά συγκινηθεί κάποιος από τούς αρχαιολόγους ή τούς άρχοντες του Δήμου και νά κάμει ότι χρειάζεται. Έξ άλλου νομίζω πώς δέν βλάπτει νά προσθέσω μερικές συναφείς πληροφορίες γιά τούς

Έβραίους των Χανιών. Ή Ιστορία τους ξεκινά από τὰ χρόνια της ενετικής κατοχής. Και ή συνοικία τους ή «Έβραϊκή» είναι μία από τίς παλιότερες συνοικίες των Χανιών. Κτισμένη κάτω από τή νοτιοδυτική Τάμπια ήταν γιά πολλά χρόνια τό Γκέτο των Έβραίων. Κατά μία Ιστορική άποψη στά Χανιά ήρθαν από τήν Ισπανία σέ έναν από τούς αναριθμητους διωγμούς της φυλής των. Και στέριωσαν έδω επί πολλούς αιώνες.

Όπως γράφει ο Ιστοριοδίφης Ι. Άνδρουλιδάκης «μεταξύ των Κρητικών και των Έβραίων υπήρχε μία μακρόχρονη γνωριμία και άλληλοεκτίμηση. Ή επιβίωση και γιά τούς δύο λαούς μέσα στίς χιλιετηρίδες παρά τίς φοβερές δυσκολίες πού αντιμετώπιζαν και πού άλλους λαούς εξαφάνισαν όφείλεται στίς αιώνιες άρετές της ευφυΐας και της προσαρμοστικότητας, στήν ισχυρή κληρονομικότητα και τή δυναμικότητα. Τούς Έβραίους της Κρήτης οί Ένετοί τούς αναγνώρισαν ως κυρίαρχη οικονομική δύναμη πού τήν έχρειάζονταν. Και οί Τουρκοί πού τούς βρήκαν νά κρατούν στά χέρια τους τό έμπόριο και τό πιστωτικό κεφάλαιο, δέν τούς έθιζαν. Στίς άτέλειωτες έπαναστάσεις και τήν τρικυμώδη ζωή των Κρητικών, άλλοτε έμεναν ουδέτεροι και άλλοτε έδιναν οικονομική βοήθεια».

Από τή νεώτερη Ιστορία της Έβραϊκής Παροικίας, μετά τή λήξη της απομόνωσης της συνοικίας και όταν πιά είχε ξεπεραστεί ή παραδοσιακή έχθρότητα πού άκολουθεί πάντα αυτό τό λαό, πολλοί θυμούνται μία θαυμαστή συμβίωση και συγκατοίκηση μέ τούς Χριστιανούς. Θυμούνται τὰ γλέντια της Έβραϊκής, θυμούνται τίς πλούσιες και όμορφες Έβραιοπούλες. Θυμούνται τούς μουσικούς άδελφούς Καμόντε πού τούς διασκεδάζαν στά Κέντρα και τούς έψυχαγωγούσαν μέ τήν εξαίσια μουσική τους καθώς έσυνώδευε τίς βουβές ταινίες της έποχής στον καλύτερο τότε κινηματογράφο στό Ίδαίο Άντρον.

Τό 1944 όλες αὐτές οί Ιστορίες των Χανιωτών Έβραίων έλαβαν όριστικό τέλος. Και έμεινε μόνο ή μισοερείπωνμένη συνοικία μέ τή μικρή συναγωγή πού λεγόταν και Χάβρα των Ιουδαίων. Υπήρχε και ή μεγάλη και μεγαλοπρεπής Συναγωγή, πού έγινε έρείπια από τούς γερμανικούς βομβαρδισμούς.

(Από τόν Κήρυκα Χανίων 16.11.1984).

Στοιχεία γιά τή Συναγωγή Χανιών

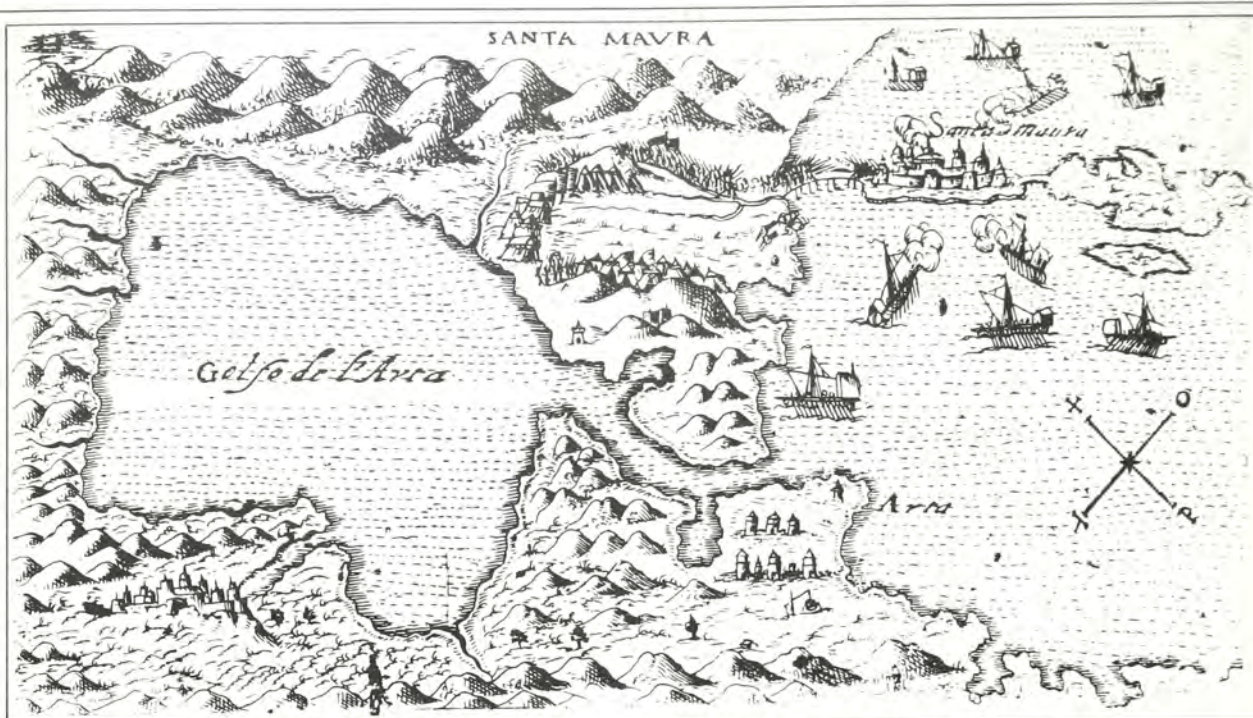
Ολες οί μαρτυρίες, δείχνουν ότι τό οίκημα είχε ύποστει σημαντικές τροποποιήσεις γιά νά καταστεί Συναγωγή. Τρεΐς πύλες επί της άριστεράς πλευράς της οικοδομής κλείσθηκαν και τό δυτικό τείχος ανακόπηκε από μία μεγαλύτερη προέκταση. Λεπτομέρειες σέ διακοσμητικές ραβδώσεις επί του τοίχου είναι ένδεικτικές της χρονολογίας άνεγέρσεως, τοποθετούμενη στίς άρχές της βενετικής κατοχής της νήσου, περίπου 140 - 150 αιώνα. Οί μετατροπές πού έγιναν ώστε τό κτίριο νά καταστεί κατάλληλο γιά έβραϊκή χρήση, χρονολογούνται, κυρίως, από τόν 17ο και τόν 18ο αιώνα. Τό στοιχείο αὐτό συμφωνεί μέ άλλες ένδείξεις πού άποδεικνύουν ότι τό οίκημα άρχικά ήταν μία Καθολική Έκκλησία, κτισμένη βάση του ίδιου σχεδίου (σέ μικρότερη κλίμακα) μέ τήν κοντινή Όρθόδοξη Έκκλησία του Άγ. Νικολάου, (σήμερα στεγάζεται τό Άρχαιολογικό Μουσείο Χανιών). Ή μοναδική εκκλησία στήν περιοχή αὐτή των Χανιών κατά τόν μεσαίωνα, ήταν της Άγ. Αϊκατερίνης. Ο Γερόλα στήν εξέταση των βενε-

τικών άρχείων Κρήτης, φαίνεται ότι παρέβλεψε τή Συναγωγή και άγνόησε τό ένδεχόμενο ότι τό κτίριο υπήρξε άρχικά εκκλησία. Ή μετάφραση του κτιρίου πρέπει νά έλαβε χώρα λίγο χρόνο μετά τήν όθωμανική κατάκτηση των Χανιών όταν, ως γνωστόν, ή Judecca ή Έβραϊκή συνοικία έπεκτάθηκε.

Τό κτίριο είναι μεγάλης αξίας και σημασίας. Είναι ή μόνη γνωστή περίπτωση εκκλησίας πού μετατράπηκε σέ έβραϊκό οίκημα. Είναι επίσης τό μοναδικό σωζόμενο έβραϊκό οίκημα στήν Κρήτη, τουτο δέ μετά 2.400 χρόνια έβραϊκής παρουσίας επί της νήσου.

Από έκθεση του κ. ΝΙΚΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑΚΗ
διευθυντού του Έβραϊκού Μουσείου Έλλάδος

(Γιά τίς έβραϊκές Κοινότητες της Κρήτης συμπληρωματικά στοιχεία έχουν δημοσιευθεί στά ΧΡΟΝΙΚΑ, τεύχη 39 (Μάιος 1981), 67 (Απρίλιος 1984), και 71 (Οκτώβριος 1984).

Χάρτης Ἀρτας, Πρέβεζας, Λευκάδας. Χαράχτηκε τέλη τοῦ 16ου αἰώνα

ΜΕΤΑ ΤΟ 1821

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ

Τοῦ κ. Μιχ. Γρηγορόπουλου

Η Ἀρτα ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦτο ἔδρα Καϊμακάκη, Μουχτῆ καὶ Καδῆ. Ἐπιδικασθεῖσα δὲ καὶ αὕτη ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, δι' ἀποφάσεων ἐκδοθεισῶν ἐν Βερολίνῳ τῷ 1880 καὶ Κωνσταντινουπόλει τῷ 1881, προσηρτήθη τῇ Ἑλλάδι μετὰ στενῆς τινός κατὰ τὴν Ἠπειρον λωρίδος, ὀριζομένης ὑπὸ τῆς Πινδείου σειρᾶς καὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου μέχρι τοῦ Καραλῆ Δερβέν, καὶ ἤδη τὸ διαμέρισμα τοῦτο ἀπὸ τῆς 23 Ἰουνίου 1881, καθ' ἣν κατελήφθη ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων, ἐν μέσῳ ἀφάτου χαρᾶς τῶν κατοίκων, θεωμένων πραγματοποιούμενο ὄνει-

ρον πολυχρονίων πόθων, ἀποτελεῖ τὸν Νομόν τῆς Ἀρτῆς, ἐμπεριλαμβάνοντα, κατὰ τὴν νέαν πολιτικὴν διαίρεσιν 2 ἐπαρχίας τὴν τῆς Ἀρτῆς καὶ τὴν τῶν Τσουμέρκων, 8 δήμους, τοὺς ἐξῆς, Ἀρτῆς, Πέτα, Ἡρακλείας, Τετραφυλλίας, Ἀγνάντων, Πραμάντων, Καλαρρῦτων καὶ Θεοδωρίας, καὶ 55 κωμοπόλεις καὶ χωριά μὲ δλικὸν ἀριθμὸν κατοίκων 31. 178, κατὰ τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλ. Κυβερνήσεως ἐνεργηθεῖσαν τῷ 1881 ἀπογραφῇ. Ἡ πόλις αὕτη καθ' ὃ πρωτεύουσα τοῦ ὁμωνύμου Νομοῦ εἶναι καὶ ἔδρα ὅλων τῶν διοικητικῶν, οικονομικῶν, στρατιωτικῶν καὶ δικαστικῶν ἀρχῶν καπὸ τοῦ Εἰρηνοδικείου μέχρι τοῦ Πρωτοδικείου ὑπαγομένου εἰς τὸ Ἐφετεῖον τῆς Λαρίσης, πρὸς δὲ καὶ ἐκκλησιαστικὴ Μητρόπολις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀρτῆς. Συγκεντρωμένη δὲ οὕσα ἐντὸς στενοῦ καὶ κοίλου χώρου ὀριζομένου ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου καὶ τῆς λοφοσειρᾶς, ἀριθμεῖ μὲν μόλις 8.000 κατοίκους, ὧν 7.200 εἰσὶν Ἕλληνες καὶ 800 Ἰσραηλῖται, τῶν Τούρκων μεταναστευσάντων ἤδη εἰς Ἰωάννινα καὶ ἄλλαχοῦ.

Κατὰ τὴν πόλιν ὑπάρχουσι 5 τουρκικὰ τεμένη ἤδη ἐγκαταλελειμμένα, 1 Ἑβραϊκὴ Συναγωγὴ, 18 Ξενῶνες (χάνια), χωρητικότητος ἅπαντες 1200 ἱππῶν, τὸ ἄλλοτε διοικητήριον νῦν χρησιμεῖον ὡς στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, στρατῶνες τινές τοῦ πεζικοῦ καὶ 70 φρέατα ποσίου ὕδατος, ἐξ ὧν οἱ κάτοικοι ὡς καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου ὑδρεύονται.

Διὰ δὲ τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν ἰδρύονται 2 δημοτικὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων, ἐλληνικὸν σχολεῖον καὶ γυμνάσιον ἀρτίως συστηθὲν ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Πλὴν τῆς ωραίας οἰκοδομῆς, ἐν ἣ συγκεντρῶνται τὸ δη-

Ἀπὸ τὸν ἐπαγγελματικὸ ὁδηγὸ τῆς Ἀρτας τοῦ 1891

Σὲ παρουσίαση τοῦ Χρ. Β. Χειμῶνα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ ὁδηγοῦ τῆς Ἀρτας τὰ 1891 (περιοδικὸ «Σκουφᾶς», Ἰανουάριος - Ἰούνιος 1983) ἀναφέρονται στὴν κατηγορίαν *Ἐμποροὶ καὶ οἱ παρακάτω Ἑβραῖοι: Ἀβδελάς Ἰωσ. Ρ. (ὑφάσματα), Ἰωχανᾶν Ἀδελφοί (εἰσαγωγές), Μιζάν Ἀβραάμ Σ. (ὑφάσματα), Σούσκε Σαμουήλ Μ. καὶ Ἀδελφός (ὑφάσματα), Χαναέλ Ἰωναχᾶς καὶ Σία (ὑφάσματα).*

(Ἄλλα στοιχεῖα περὶ τῶν Ἑβραίων τῆς Ἀρτας ἔχουν δημοσιευθεῖ στὸ περιοδικὸν Χρονικά, τεύχος 54 (Δεκέμβριος 1982).

ΝΙΚΟΛΑΣ Ο «ΕΒΡΑΙΟΣ»

Διήγημα του ΚΩΣΤΑ ΜΑΝΤΖΑΝΑ

Καθισμένος στο πεζούλι της αύλης με μιά σκληρή πέτρα στο ένα χέρι κι ένα βελόνι σκουριασμένο στο άλλο, τ'οστρίβε προσπαθώντας νά τό ξεσκουριάσει. Καμιά τριανταριά βελόνια σκουριασμένα δίπλα του, τυλιγμένα σέ μιά παλιά εφημερίδα περιέμεναν τήν σειρά τους.

Ήταν στά έβγα του δ' Απρίλης. Σέ λίγες μέρες θαρχότανε τό Πάσχα. Τό τελευταίο σκλαβωμένο Πάσχα. Ή ανοίξη είχε φουντώσει. Όργιασμένη ή φύση είχε γεννήσει όλόκληρη και ή χαρά της γιά τήν γεννοβολιά της έλαμπε στό πρόσωπό της, όπως ή γυναίκα πού έχει καλή γέννα. Παντού χαρά και γέλιο. Ό κόσμος όλος, είχε ξεχυθεί στόν κάμπο γιά τίς δουλειές του. Κανένας στό σπίτι έκτός από τούς γερόντους πού ήταν κλειδαριά του σπιτιού μήν έλθει καμιά γύφτισσα και τούς ρημάξει.

Ό Νικόλας σκυμένος υπομονετικός και άκούραστος προσπαθοῦσε νά καθαρίσει τά σκουριασμένα βελόνια. Οί μύγες ένοχλητικές έρχότανε πάνω στό φαλακρό του κεφάλι, αλλά αυτός δέν νευρίαζε, ούτε τόν πείραζε τό τρελό κυνηγητό τους.

Τόν βρήκε τό μεσημέρι εκεί νά άσχολεϊται ίκανοποιημένος μέ τό μειδίαμα στά χείλη και ή χαρά ζωγραφισμένη στό πρόσωπό του.

— Νικόλα... Έλα μέσα νά φάς του φώναξε ή Φρόσω, μιά πενηντάρα λεπτοκαμωμένη γυναίκα, γεμάτη άρχοντιά πού άντινοβολούσε στό πρόσωπό της. Τό φαγητό είναι έτοιμο. Φτωχικά πράγματα σήμερα. Λίγη πίτα καλαμποκιένια και άρκετό ξυνόγαλο χωρίς ψωμί.

— Πείνα, Νικόλα. Ό κατακτητής μας κυνηγάει και δέν μας άφήνει νά όργώσουμε τά χωράφια μας. Τά ζωντανά μας τά σφάζουν. Είδες προχθές σκοτώσανε τόν Γιώργο τόν τσομπάνο και πήρανε τίς καλύτερες προβατίνες. Άφησε πίσω του πέντε όρφανά.

Ό Νικόλας δέν είπε λέξη. Σηκώθηκε, έπλυνε τά χέρια στην τουλούμπα της αύλης και μπήκε στό μαγειριό άκολουθώντας τήν Φρόσω. Άφου έφαγε, έπιασε πάλι τήν ίδια θέση και ξανάρχισε τό ξεσκουρίασμα μέχρι τό σούρουπο.

Τήν άλλη μέρα τόν έχασε τό πεζούλι, καθώς και τήν άλλη. Ή οίκογένεια πού τόν φιλοξενούσε άρχισε νά άνησυχεί. Καμιά προδοσία στους Γερμανούς πού βρίσκονταν λίγα χιλιόμετρα έξω άπ' τό χωριό, στό φυλάκιο της γέφυρας. Θά τόν έστελναν στους γερμανικούς φούρνους γιά σαπούνι.

Κατά τό μεσημέρι της πέμπτης ήμέρας φάνηκε από μακριά ό Νικόλας. Κρατούσε στά χέρια δυό καλάθια. Άνοιξε τήν αλόπορτα και μπήκε μέσα. Άκούμπησε τήν πραγματία του στό πεζούλι, καλημέρισε τήν Φρόσω και μετά κάθησε κι αυτός.

— Τί πράγματα είναι αυτά πού κουβαλάς; Τόν ρώτησε άπορημένη ή γυναίκα. Πού βρήκες τά λεφτά και ψώνισες Έσύ προχθές δέν είχες πεντάρα. Τόν τσαγκάρη πού σέ μάλωσε τ' άρβυλα του χρωστάς καθώς και τόν ράφτη πού σουδραψε τό κουβερτίσιο παντελόνι.

— Μή ρωτάς, Φρόσω. Πούλησα τά βελόνια στό διπλανό

χωριό μέ στάρι και καλαμπόκι κι έστειλα στην πόλη και μούφερανπραμάτια.

Τήν ίδια στιγμή έμπαινε και ό άνδρας γυρνώντας άπ' τό λειβάδι. Χάρηκε πού είδε τόν Νικόλα. Τόν είχε συνηθίσει μήνες τώρα. Τά βράδια έλεγαν ένα σωρό ιστορίες. Καλόκαρδος τόν χαιρέτησε και τόν είπε γελώντας

Μπα! Τί βλέπω. Έμπορος Νικόλα. Πότε αύγά, πότε πουλιά. Έσύ προχθές ξεσκουρίαζες βελόνια και σήμερα τόσο μπιχλιμπίδια στά καλάθια.

— Άπ' τά βελόνια Θύμνιο, άρχισα τό έμπόριο. Τά πούλησα βέλεπες.

Πέρασε ή ανοίξη, τό καλοκαίρι και μπήκε ό πρώτος μήνας του φθινοπώρου. Οί Γερμανοί άρχισαν νά όπισθοχωρούν σ' όλα τά μέτωπα και ή λευτεριά πλησίαζε. Ό κόσμος κρατούσε τήν άνάσα του, άκούγοντας κάθε βράδυ τό παράνομο ραδιόφωνο. Όσο οί μέρες πλησίαζαν τόσο και πίο άνήσυχoi ήσαν. Ό έχθρός χτυπούσε λυσσασμένα σάν τό πληγωμένο λιοντάρι. Έκαιγε, σκότωνε, άρπαζε. Καταστροφή παντού. Οί τελευταίοι μήνες έφεραν τόση ζημιά και έρημιά στά χωριά, όση όλα τά κατοχικά χρόνια. Ό κόσμος άρχισε νά τρέμει. Ό Νικόλας κάθε βράδυ γύριζε φορτωμένος άπ' τά γύρω χωριά και τακτοποιούσε τά κέρδη στό δωματιάκι πού του είχε δώσει ό Θύμιος. Μετά καθισμένος στό πεζούλι στην ίδια θέση μιλούσανε μέ τούς σπιτικούς γιά τήν κατάσταση, γιά τίς καταστροφές.

Ήρθε όμως ή άγια μέρα. Οί Γερμανοί άφησαν τά γύρω φυλάκια και φάλαγγες τραβούσαν κατά τόν βορρά. Τά αυτοκίνητα βούζαν στό πέρασμά τους. Ό έχθρός έφυγε. Ό κατακτητής νικήθηκε. Οί καμπάνες άρχισαν νά χτυπούν αναστάσιμα. Ό κόσμος στό χωριό μαζεύτηκε στό μεσοχώρι και άρχισε τό πανηγύρι. Πολλοί άλλαζαν φιλιά μέ δάκρυα στά μάτια. Οί πιο θερμόαιμοι πήραν τό γύφτο Χαράλαμπο τόν κλαριτζή και άρχισαν τόν χορό. Σωστό πανδαιμόνιο.

— Νικόλα χορό, είπε ό Θανάσης ό μπακάλης. Έλεύτεροι πιά, χωρίς κατακτητή. Ζήτω ή Έλλάδα μας.

Ό Νικόλας άνέβηκε σ' ένα κοτρώνι, σταμάτησε μέ μιά χειρονομία τό γλέντι και είπε

— Φίλοι μου καλοί. Άπό αύτή τη στιγμή είμαι πάλι ό Σολωμών ό Έβραϊός. Τό προσωρινό όνομα πού μου δώσατε, ξεχάστε το. Σας ευχαριστώ γιά ότι κάνατε γιά μένα και θά σάς θυμάμαι σ' όλη μου τή ζωή. Αδριο πρωί φεύγω. Πάω νά βρω τούς συγγενείς, τούς φίλους, τή φυλή μου, άν υπάρχουν.

Έφυγε πραγματικά ό Σολωμών. Δέν ξέρω τώρα άν ζει ή όχι. Πρίν δέκα χρόνια έμαθα, περνώντας τυχία από τή Δράμα, ότι ήταν ένας πλούσιος έμπορος από τό κληρονομία μιάς τεράστιας περιουσίας έκτελεσθέντων συγγενών. Δέν μπόρεσα νά τόν δω προσωπικά.

Δέν τόν ξεχνώ όμως ποτέ τόν «Νικόλα», μέ τά σκουριασμένα βελόνια.

(Άπό τίς «Άληθινές Κατοχικές Ιστορίες». Άναδημοσιεύεται από τό περιοδικό «Θεσσαλική Έστία», Ιούnius 1984).

μοτικών τών άρρένων και τό έλληνικόν σχολείον, άλλων δημοσίων ή δημοτικών κτιρίων στερείται ή πόλις' κοσμοῦσιν όμως αύτήν 25 ιεροί ναοί και παρεκκλήσια, ών έπισημότεροι είσιν ό Μητροπολιτικός εις τιμήν τών Εισοδίων της Θεοτόκου, όστις πρό της έπαναστάσεως ήτο άφιερωμένος εις τιμήν του Άγίου Μερκουρίου, κό του Άγίου Δημητρίου, ό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ό του Άγίου Νικολάου, ό της Άγίας Θεοδώρας, ό του Άγίου Σπυρίδωνος, ό του Παντοκράτορος και ό του Άγίου Γεωργίου, ών οί δυό τελευταίοι εισί νεόδημοι, και ό της Μονής της Φανερωμένης κείμενος επί του λόγου του δεσπόζοντος της πόλεως' άπαντες δέ εισί τρι-

συπόστατοι και μέ ώραιάν έσωτερικήν διακόσμησιν, όλων όμως υπέρχει ό άρχαίος Βυζαντινός Ναός της Ευαγγελιστρίας έπιλεγόμενος Παρηγορήτισσας ή Παρηγορίτσα, κατά τούς έντοπίους, κτισθείς, ως ειρηται, τώ 819 μ.Χ. και περίφημος καταστάς διά τε τό ιδιόρρυθμον της άρχιτεκτονικής του και τήν εκ 200 μαρμαρίνων στηλών και ώραιών μωσαϊκών διακόσμησίν του. Παρ' αύτώ κείται και τό άρχαίον Μητροπολιτικόν μέγαρον, όπερ καθώς και ό Ναός εισίν έξαιρετικά έγκαλλωπίσματα της πόλεως, και άξιοθέατα μνημεία της άρχαιότητος.

(Άπό τό βιβλίον του Περιήγησις έν Έλλάδι, Άθήναι 1884).

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ «ΕΣΘΗΡ» ΣΤΗ ΛΑΡΙΣΑ ΤΟ 1920 ΚΑΙ ΤΟ 1935

Του ΕΣΔΡΑ Δ. ΜΩΥΣΗ

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἐσθήρ» τοῦ Ρακίνα παίχτηκε στὴν Ἰσραηλικὴ Κοινότητα Λαρίσης ἀπὸ νέους καὶ νέες τοῦ Σιωνιστικοῦ Συλλόγου ΟΑΒΕ - ΣΙΩΝ, δύο φορές σέ καθαρεύουσα ἑλληνικὴ γλῶσσα γύρω στὴ δεκαετία τοῦ 1920 μὲ ἐπιτυχία πού ἀφῆσε ἐποχὴ στὴ Λάρισα τότε ἀφοῦ παίχτηκε σέ θεατρικὴ αἴθουσα τῆς πόλης καὶ γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ τῆς ἐκτός τοῦ ἑβραϊκοῦ. Οἱ γονεῖς μου πῆραν μέρος στίς παραστάσεις αὐτές καὶ ἀρκετοὶ πού ἀπὸ αὐτοὺς πού πῆραν μέρος στίς παραστάσεις ζοῦν ἀκόμη (Ἀβραάμ Μισδραχῆς, Σαοὺλ Καλαμαράς, Δαυὶδ Μωϋσῆς, Ἀλβέρτος, Φαῖς, Ἀλέγγρα Ἀβραάμ κ.λπ.).

Τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἐσθήρ» παίχτηκε καὶ τὸ 1935 ἀπὸ τὸ Ἑβραϊκὸ Κοινοτικὸ Σχολεῖο (σχετικὴ ἢ φωτογραφία) καὶ εἶχε τὴν ἐξῆς πρωτοτυπία: «Ὅτι παίχτηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τῆς ΣΤ' τάξης καὶ ἀποδόθηκε στὴν ἰσπανοεβραϊκὴ γλῶσσα (Λαδίνο) κατὰ θαυμάσια μετάφραση καὶ ἀπόδοση τοῦ Ἑβραϊοδιδάσκαλου τοῦ Κοινοτικοῦ Σχολείου τότε καὶ Ραββίνου πού τὸ δίδαξε καὶ τὸ σκηνοθέτησε Ἰσαάκ Μωσέ Κασσοῦτο (88 χρονῶν σήμερα, ζεῖ σέ ἑβραϊκὸ γηροκομεῖο τοῦ Μπρούκλιν Ν.Υ. - βιογραφικὸ του σημείωμα καὶ φωτογραφία του δημοσιεύτηκαν στὸ τεύχος 45, Ἰανουαρίου 1982 τῶν «Χρονικῶν»).

Ἡ προετοιμασία καὶ οἱ πρόβες γιὰ τὸ ἀνέβασμα ἐκείνης τῆς παράστασης ἦταν ἐπίπονες καὶ μακρόχρονες πού ἐξασφάλισαν ἀπόλυτὴ ἐπιτυχία διὰ τὸ ἔργο τελικὰ παίχτηκε. Ἡ Λαδίνο ἔκανε πολὺ ἐντύπωση καὶ ἄρεσε πολὺ. (Ὅλα τὰ μέλη τῆς Κοινότητος τότε μιλοῦσαν καὶ καταλάβαιναν καὶ πολὺ ἔγραφαν τὴν Λαδίνο). Οἱ στολές πού χρησιμοποιήθηκαν καταβλήθηκαν προσπάθειες νά γίνουν αὐθεντικὲς καὶ ἐγίναν ἀπὸ εἰδικὰ χρυσοστόλιστα παραδοσιακὰ κομμάτια πού μαζεύτηκαν ἀπὸ τὰ ἑβραϊκὰ σπιτία. (Ἡ στολὴ μου τῆς φωτογραφίας πού εἶχε μιά τεράστια οὐρά - χλαμύδα, θυμᾶμαι ὅτι ἦταν ἀσκήκωτ ἀπὸ τὸ βάρος πού μέ κούρασε καὶ μέ ἴδρωσε ἀφάνταστα).

Στίς παραμονές τῆς πρεμιέρας πού οἱ πρόβες γινόντουσαν συνεχῆ καὶ ἐξαντλητικὲς, βρέθηκε τότε στὴ Λάρισα μὲ τὸ θιασὸ τῆς ἡ Μαρίκα Κοτοπούλη ἢ ἡ Κατερίνα Ἀνδρεάδη (δὲν εἶμαι βέβαιος) πού ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν παράσταση αὐτή, πού τελικὰ παρακολούθησε, ἀφοῦ μᾶς δίδαξε ὁρισμένα πράγματα γιὰ τὸ στήσιμό μας πάνω στὴ σκηνή, γιὰ τίς κινήσεις μας καὶ πρό παντός μᾶς μακιγιάρισε ἡ Ἱδία τὴν ἡμέρα τῆς παράστασης στὸ παρασκήνιο. Στούς κύριους ρόλους ἔπαιξαν, ΑΧΑΣΒΕΡΩΣ Ἑσδράς, Δ. Μωϋσῆς, ΕΣΤΕΡ Σαρίνα Μπέγα (νῦν κυρία Μωϋς Ταμπόχ, Θεσ/νίκη) ΑΜΑΝ Ἰωσήφ ἢ Πέπο Ταραμπουλούς, (σήμερα ζεῖ στὸ Τέλ Ἀβίβ), Μορντεχάϊ Ἰσαάκ, Λαζάρ Πέσσο (Τέλ Ἀβίβ) καὶ ἄλλοι σέ ἄλλους δευτερεύοντες ρόλους πού δὲν συγκρατῶ δυστυχῶς. Στὴ σελ. 15 τοῦ ἴδιου τεύχους 45 τοῦ Ἰανουαρίου 1982 τῶν «Χρονικῶν» δημοσιεύεται ἡ φωτογραφία τοῦ Κοινοτικοῦ Σχολείου Λαρίσης (Ε' καὶ ΣΤ' τάξεις), στὴν ὁποία εἰκονίζονται ἀνάμεσα τὰ παιδιά πού ἔπαιξαν τὸ ἔργο καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ἑβραϊοδιδάσκαλος Ἰσαάκ Κασσοῦτο καὶ ἀκόμη ὁ δ/ντὴς τοῦ Σχολείου κ. Ζέικος πού βοήθησε τὴν προσπάθεια.

Ἡ φωτογραφία πού σὰς στέλνω παρακαλῶ νά διαφυλά-

ΕΣΔΡΑΣ ΜΩΥΣΗΣ

Στόν ρόλο τοῦ Βασιλέα Ἀχάσβερω, στὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἐσθήρ» τοῦ Ρακίνα, σέ ἀπόδοση στὴν ἰσπανο-εβραϊκὴ γλῶσσα (Λαδίνο)

1936 — Λάρισα

χεῖ καὶ νά μοῦ ἐπιστραφεῖ ἀφοῦ ἐκπληρώσει τὸν προορισμὸ τῆς καὶ βγεῖ ἀνάτυπο τῆς. Τὸ Ἑβραϊκὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν, νομίζω ὅτι ἔχει αὐτὴ τὴ φωτογραφία μου, ἀν ὄχι, νομίζω πὼς θὰ μπορούσε νά δοθεῖ ἕνα ἀνάτυπο τῆς κι ἐκεῖ μαζί μέ τίς λίγες ἱστορικὲς γραμμές πού θὰ γραφοῦν, κυρίως γιὰ τὴ διάσωση τῆς χρυσοκέντητης στολῆς.

Οι Γιάννης και Έλενη Καραφωτάκη, Άδამ Μαντούδη, Γεράσιμος Παλούμπης, Άντ. Παπαδόπουλος και Πόπη Σαρόγλου με τον διπλωματικό αντιπρόσωπο του Ισραήλ τήν Ελλάδα κ. Μπαρνέα τήν τελετή που έγινε προς τιμήν τους.

Τιμή σέ "Έλληνες πού έσωσαν Ίσραηλίτες

Τιμητικές διακρίσεις σέ πέντε "Έλληνες πολίτες οί όποιοι μέ κίνδυνο τής ζωής τους έσωσαν Ίσραηλίτες συμπολίτες τους, κατά τή διάρκεια τής Κατοχής, άπένειμε ό πρέσβης κ. Μπαρνέα, διπλωματικός Άντιπρόσωπος του Ίσραήλ στήν Ελλάδα.

Στή σεμνή τελετή πού έγινε στό σπίτι του πρέσβη, άπονemήθηκε στους «"Έλληνες φίλους» τό μετάλλιο του «Δικαίου των Έθνων» πού θέσπισε τό Γιάντ Βάσεμ. Πρόκειται ως γνωστό γιά "Ίδρυμα του Κράτους του Ίσραήλ πού σκοπό έχει τή «διαίωνηση τής μνήμης των έξι εκατομμυρίων θυμάτων του όλοκαυτώματος».

Οί "Έλληνες πολίτες πού τιμήθηκαν είναι οί κ.κ. Γιάννης και Έλενη Καραφωτάκη, Άδμαντία Μαντούδη, Γεράσιμος Παλούμπης, Άντώνης Παπαδόπουλος και Πόπη Σαρόγλου.

Μιλώντας ό πρέσβης κ. Μπαρνέα ευχαρίστησε εκ μέρους του Ίσραηλινού Κράτους τόν έλληνικό λαό γιά τήν πολύτιμη προσφορά του προς τούς Ίσραηλίτες τής Ελλάδος κατά τή γερμανική κατοχή.

Ο "Εβραϊσμός τής Ελλάδος γιά τόν Γιώργο Ίωάννου

Τό Κεντρικό Ίσραηλτικό Συμβούλιο, σέ ανακοίνωση του γιά τό θάνατο του Γιώργου Ίωάννου, αναφέρει:

«Ο Έβραϊσμός τής Ελλάδος είναι βαθύτατα συγκινημένος από τήν άπώλεια του Γιώργου Ίωάννου. Ο Γ. Ίωάννου, όσο λίγοι πνευματικοί άνθρακοι τής Χώρας, κατέγραψε κι αναπαράστησε τά μαρτύρια των Έβραίων κατά τά χρόνια τής κατοχής. Κι όχι μόνο αναπαράστησε, αλλά μέ τή φλόγα τής δικής του καρδιάς και τό αίσθημα δικαιοσύνης πού τόν κατείχε μετέφερε γιά τίς έπόμενες γενιές τό δράμα των Έβραίων στίς σωστές του διαστάσεις, μέ μέτρα ανθρώπινα κι άληθινά. Βοήθησε έτσι έντιμα τήν ιστορική μνήμη. Θά θυμόμαστε πάντα μέ άγάπη τόν Γιώργο Ίωάννου».

EL GRECO

και μιά συζήτηση

Διορθωτικές παρατηρήσεις
του κ. Ίωσήφ Μ. Σιακκή

Στό τεύχος 73 - 74 (Ίανουαρίου - Φεβρουαρίου 1984) του περιοδικού μας δημοσιεύτηκε μιά πραγματικά περισπούδαστη συμμετοχή του όμοιήσκου κ. Ίωσ. Μ. Σιακκή στή συζήτηση γιά τόν El Greco. Σχετικά μέ τήν άναδημοσίευση αυτή ό συγγραφέας κάνει τίς παρακάτω διορθώσεις:

Αγαπητά «Χρονικά»

Διάβασα τήν άναδημοσίευση από τό περιοδικό «Τομές» στό τελευταίο φύλλο σας τής μικρής μου μελέτης γιά τόν Γκρέκο και έπιθυμώ νά έπιστημάνω μερικές τυπογραφικές άβλεπίες του κειμένου σας, γιατί φοβούμαι τόν κίνδυνο παρανόησης ή άπορίας σέ όρισμένα σημεία γιά τά γραφόμενά μου, σας παρακαλώ δέ όπως προβήτε στή σχετική επανόρθωση προς γνώση των άναγνωστών σας. Οί άβλεπίες αυτές είναι οί ακόλουθες:

α) Στή σελ. 23 στίχ. 5 δεξιά ή λέξη «εγώ», πρέπει νά φύγει.

β) Στή σελ. 24 στίχ. 23 δεξιά ή λέξη «εβραϊκό» νά γίνει «έβραϊκο» (Γραφή του κ. Πετρόπουλου).

γ) Στή σελ. 25 στίχ. 22, δεξιά μετά τή λέξη «είχε», νά προστεθεί ή φράση:

«πάει νά συγκροτήσει τήν τέχνη του κοντά σέ μεγάλους δασκάλους και κυρίως» και ή ακόλουθοσα λέξη «τό» νά γίνει «στό».

δ) Στή σελ. 25 στίχ. 32 δεξιά, ή χρονολογία «2/2/1567» νά γίνει «2/12/1567».

ε) Στή σελ. 26 στίχ. 60 άριστερά μετά τή λέξη «Γκρέκο» λείπει ό αριθμός 14 πού παραπέμπει στίς σημειώσεις.

στ) Στή σελ. 27 στίχ. 176 δεξιά ή λέξη

«Καθολικούς» νά γίνει «Καθολικός».

ζ) Στή σελ. 27 στίχ. 56 (δεξιά), άνάμεσα στίς λέξεις «Φορντάντα Καστάν» νά μπει τό γράμμα υ δηλ. νά γίνει «Φορντάντα υ Καστάν».

η) Στή σελ. 27 στίχ. 20 (άριστερά) στή φράση «άγγελιο άρσενικό ή θηλυκό» από τή λέξη «άρσενικό» έχει γραφεί μόνο τό «κοί».

θ) Στή σελ. 27 στίχ. 41 άριστερά, αντί «ό» νά γραφεί «στόν».

ι) Σημειώσεις. Στήν 3η σημείωση νά προστεθούν οί παραλειπόμενες λέξεις «SE SABLE Y LO QUE» μετά τή λέξη «QUE» τής πρώτης φράσης.

κ) Στήν 9η σημείωση τό όνομα είναι PAUL όχι RAUL (λάθος των «Τομών»).

λ) Στή σελ. 28 άριστερά στίχ. 34, μετά τή λέξη «ζωγράφος» νά προστεθεί ή λέξη «άσχολήθηκε», πού δέν υπήρχε στό αρχικό κείμενο είναι όμως αναγκαία.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελν 2 — 104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.
Ίωσήφ Λόβιγκερ
Σουρμελν 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Στήν Παλιγγενεσία τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Ἔθνους

Τοῦ Χριστοῦ Χρυστοβασίλη

Εἴκοσι αἰῶνες πέρασαν! Εἴκοσι μαῦροι αἰῶνες, ἀφότου ἡ κοσμοκράτειρα καὶ κοσμοσείστρα Ρώμη, μ' ἐκεῖνες τίς πολυάριθμες καὶ σιδερέες λεγεῶνες, πού ἦταν μπροστά τους παίγνιο καὶ δίκαια καὶ νόμοι, νικώντας τίς τρεῖς Ἡπείρες, τίς τρεῖς τους στήν ἀράδα, Εὐρώπη, Ἀσία καὶ Ἀφρική, τόν τότε κόσμον ὅλον, γκρίμισε κράτη ἐνδοξα μ' ἀνέμου γληγοράδα, κι ἔφτασε ἡ δόξα της ψηλά, ὡς τοῦ οὐρανοῦ τόν θόλον. Κι ὅλος ὁ κόσμος τρόμαξε στ' ὄνομα τῶν Ρωμαίων, γκρέμισε καὶ τό ιστορικό τό κράτος τῶν Ἑβραίων⁽¹⁾. Κι ἓνας πανάρχαιος λαός, μ' ἀθάνατη ἱστορία, λαός πρωτότοκος τοῦ Ἀδάμ, λαός πολιτισμένος, πάντοτε ἐξωρίστηκε κατὰ τήν Ἰσπανία, κι εἴκοσι αἰῶνες σέρνονταν, μακριά ξενιτεμένος. Πολύ μακριά ἀπ' τόν τόπο του, τήν ἁγία του πατρίδα, καὶ μοναχά τῆς ἐστειλὲν ἀπὸ τὰ ξένα μέρη τό καυτερό τό δάκρυ του, ὡς ἀσβεστή του ἐλπίδα, τόν πόνο του τὸν ἀφωρτο μὲ σέβας νὰ τῆς φέρει, καὶ κάθε μέρα λούζονταν μέσα στὰ δάκρυά του ὁ περιούσιος λαός στήν μαύρη ξενιτιά του! Κι ἦτανε θαυμαστός λαός τοῦ Ἰσραὴλ τό γένος, μὲ πατριάρχες συνετοὺς, κριτῆδες καὶ προφῆτες. Ἦταν ἀντρείος καὶ ἐξυπνος στὸν κόσμο ξακουσμένος, κι ἀγαπημένος τοῦ Θεοῦ λαός οἱ Ἰσραηλίτες. Ποιὸς νομοθέτης κι ἀρχηγός τόσο πολὺ μεγάλος φάνηκε σάν τὸν Μωυσὴ τὸν ἐλευθερωτὴ του; Ποιὸς εἶχε τὴν περίνοια τοῦ Γεδεὼν; Ποιὸς ἄλλος σάν τὸν Δαυὶδ ἐξύμνησε γλυκά τὸν ποιητὴ του, τοῦ Σολομῶντα τοῦ σοφοῦ, ποιὸς εἶχε τὴν σοφία; Καὶ ποιὸς πατρίδα θήρηνσε σάν τὸν Ἱερεμία;

Εἴκοσι αἰῶνες πάλαισε τοῦ Ἰσραὴλ τό γένος! Μ' ὅλα τὰ ἔθνη πάλαισε καὶ μ' ὅλες τὲς θρησκείες. Καὶ πάλαισε μὲ δύναμη, μ' ἀντρεία καὶ μὲ σθένος, καὶ θαυμαστά ἀντιστάθηκε σ' ὅλες τὲς τυραννίες. Τέτοια μεγάλη ἀντίσταση, τέτοια γιγάντια πάλη σ' ἄλλη καμιὰ δὲν βρίσκεται στὸν κόσμο ἱστορία. Περνάει κάθε ἥρωισμό, κάθε ἀρετὴ μεγάλη ἢ ἀλύγιστή του ἐμμονή στήν ἀτρία θρησκεία, πού τοῦ ἦτανε προπύργιο κι ἀσπίδα τοῦ ἐθνισμοῦ του σὲ διάστημα ὅλο τό μακρὸ τοῦ μαύρου ἐκπατρισμοῦ του.

Τὶ μέρες πέρασε ὁ λαός αὐτός στὰ μαῦρα ξένα! Τὶ μέρες μαῦρες, θλιβερές, τί φρίκες, τί λαχτάρεις! Ἐζοῦσε πάντα μὲ καὶμὸ καὶ μάτια δακρυσμένα μέσα στοὺς φόβους τοὺς φριχτοὺς καὶ στίς φριχτὲς τρομάρεις.

Φτώχεια καὶ περιφρόνηση καὶ βάσανα μεγάλα ἦταν ἡ καθημερινὴ μαρτυρικὴ ζωὴ του. Φαρμάκι καὶ τῆς μάνας του τοῦ γένονταν τό γάλα καὶ μόνη του παρηγοριά καὶ μόνη ἀπαντοχὴ του εἶναι ἡ ἀκατάβλητη κι ἀνικητὴ του ἐλπίδα πὼς θὰ γυρίσει μιά φορά στήν ἁγία του πατρίδα! Ζοῦσε μὲ τὴν ἀπόφαση τὴν εἰμαρμένη ἐκείνη τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὸν ὅμο φορτωμένος,

καὶ ἡ Ἀδικία γένονταν σκληρὴ Δικαιοσύνη νὰ θεωρεῖται ὡς λαός γι' αὐτὸ καταραμένος, κι ἂν ἐσταυρώθηκε ὁ Ἰησοῦς μιά μέρα παρανόμως, μὲ τὸν σταυρὸ του στόλισε στέμματα βασιλέων, καὶ μιά θρησκεία δώρισε στὸν κόσμον ὅλον, ὅμως αἰῶνες ἐσταυρώθηκε τό γένος τῶν Ἑβραίων, γιὰτὶ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν Ἰησοῦ ὡς Μεσία καὶ στήν ἀρχαία του πιστὸς ἐστέκονταν θρησκεία!

Ουέντικος Χριστιανισμὸς τῆς μισαλλοδοξίας πού ἴσταν ἀπαίσιες πυρές κι ἔκαιγε μέσα «ἀπίστους» καὶ τὸν σκοπὸν ἐνόθευε τῆς ἱερῆς θρησκείας κι ὠραίους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μ' ἐργάτες ἀντιχριστοὺς τὸν ἀντιόπαθον λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ μισοῦσε καὶ τὸ ὄριχνεν ἀπάνω του φριχτὴ συκοφαντία πὼς τάχα Χριστιανῶν παιδιὰ κρυφὰ δολοφονοῦσε καὶ σύναζε τό αἷμα τους μὲ μίσος κι ἀσπλαχνία καὶ μεταλάβαινε μὲ αὐτὸ κι ἔκανε πασκαλιά του κι αἰστάνονταν ἀγαλιασμόν γλυκὸν μὲς στήν καρδιά του. Ἀλλὰ τὴν ἀδικίαν αὐτὴν κι ἄγρια συκοφαντία πολὺ ἀκριβὰ τὴν πληρώναν οἱ δύστυχοι Ἑβραῖοι. Κι ἀπάνθρωπος διωγμὸς βοριάς σ' ὅλην τὴν Ἰσπανίαν, σηκώνονταν ἀμείλικτος κι ἐπεφταν διωγμοὶ ἀπάνω τους οἱ Χριστιανοὶ μὲ φονικά μαχαίρια γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τῆς Παναγίας καὶ βάραινε στὸ αἷμα τους τὰ ἀντίχριστὰ τους χέρια οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἡμερῆς χριστιανικῆς θρησκείας πῶχει ὡς ἀρχὴ τῆς καὶ σκοπὸ τοῦ κόσμου τῆ γαλήνης καὶ τὴν ἀγάπη τὴν γλυκειὰ καὶ τὴν χρυσὴν εἰρήνη.

Καιούργια ἐπακολούθησε καὶ πάλιν ἐξορία ἀπὸ τὴ μαύρη καὶ πικρὴ τῆς ἐξορίας χώρα ποδᾶρι δὲν ἀπόμεινεν Ἑβραῖοι στήν Ἰσπανία καὶ ἀπὸ Ἑβραίους γέμισεν ὁ ἄλλος κόσμος τώρα, ἀλλὰ ἀπὸ πίσω του ὁ διωγμὸς παντοῦ ἀκολουθοῦσε ἀνίλεος κι ἀκούραστος μὲ πάθος καὶ μανία καὶ γιὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ ἐκδίκηση ζητοῦσε, νομιζοντας ὅτι ἔκανε θεάρεστη ἐργασία. Κι ὁ ἀπατρὴς τοῦ Ἰσραὴλ λαός τὴν ποθητὴ του πατρίδα μόνον ἐβλεπε μὲς στήν Συναγωγὴ του. Κι ἦτανε στήν συνείδηση τοῦ Χριστιανοῦ ὁ Ἑβραῖος Ἄννας, Καϊάφας, Πόντιος Πιλάτος, Ἰσκαριώτης Ἰούδας, μαῦρος Σαῦλωκ γιὰ χρῆμα διωγμὸς, τῆς τυραννίας ὄργανον, ἀπαίσιος προδότης, κι αἰώνιος Ἀχάσβερος⁽¹⁾ καταπορτωμένος. Ὅμως αὐτός ἀκλόνητος στὸν ἐνα τὸν Θεὸ του εἴκοσι αἰῶνες πέρασαν ὡς θεομισημένος, μὲ τὴν ὑπομονὴ τοῦ Ἰωβ πάντα προσκεφαλό του, κι εἴκοσι αἰῶνες πότιζε τὴν γῆ τῆς ἐξορίας μὲ τό καυτὸ τό δάκρυ του, σάν ἄλλος Ἱερεμίας.

Αλλ' ὕστερα ἀπὸ εἴκοσιν αἰώνων ἀδικία, κι ἀπ' τὴν Εὐρώπῃ ἔλλειψη κάθε δικαιοσύνης

(1) = Περιπλανώμενος Ἰουδαῖος. Ὁνομα τοῦ δμῶνιμου μυθιστορηματος. Ὁ Ἀχάσβερος αὐτός εἶναι ἐκεῖνος, πού ἐρράπισε τὸν Χριστὸν, ὅταν πῆγαινε φορτωμένος τὸν σταυρὸ του καὶ γονάτισε ἀπὸ τὸν κόπο καὶ καταδικάστηκε νὰ μὴν πεθάνει, ἀλλὰ νὰ περιπλανιέται ἀνὰ τὸν κόσμον ὡς τῆ Δευτέρᾳ Παρουσία.

* Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐβραϊκοῦ κράτους, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐγινε στὰ 71 μ.Χ. ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βεσπασιανοῦ.

ΧΡΟΝΙΚΑ • ΜΑΡΤΙΟΣ 1985

● ROBERT ATTAL

Οι Έβραιοι της Ελλάδας

(Έκδοση: Ίνστιτούτο Μπέν - Τσβί και Έβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ.

Μιά συλλογή βιβλίων και δημοσιευμάτων σε διάφορες γλώσσες που αναφέρονται στους Έβραίους της Ελλάδας αποτελεί ένα δύσκολο έργο. Ο κ. R. ATTAL, που είναι μέλος του Ίνστιτούτου BEN - ZVI της Ιερουσαλήμ, έφερε σε πέρας, ύστερα από πολύχρονες έρευνες, με συναίσθημα ευθύνης ένα τέτοιο έργο. Συγκέντρωσε σ' έναν καλαίσθητο τόμο από 215 και XXIV σελίδες 2300 τίτλους βιβλίων και δημοσιευμάτων που κατανέμονται με αλφαβητική σειρά των συγγραφέων. Στην έβραϊκή γλώσσα είναι καταχωρημένοι οι περισσότεροι τίτλοι και φέρουν αρίθμηση από 1 - 1157 και 2283 - 2289, στίς ευρωπαϊκές γλώσσες από 1158 - 2147 και 2290 - 2297. Τα ελληνικά δημοσιεύματα είναι τά λιγότερα, από τον αριθμό 2148 - 2284. Ακολουθούν αλφαβητικοί πίνακες στην έβραϊκή και τη γαλλική, που διευκολύνουν τον μελετητή στην αναζήτηση τόπων, ονομάτων κι άλλων θεμάτων. Ένας ξεχωριστός πίνακας αναφέρεται στη Θεσσαλονίκη, ενώ μία προσθήκη από 14 σελίδες καταλαμβάνει ή αποδελτίωση και καταχώρηση κατά πόλεις των άρθρων από τις παλιές ισπανόφωνες εφημερίδες «EL TIEMPO» της Κωνσταντινούπολης (1872 - 1930) και «LA EPOCA» της Θεσσαλονίκης (1875 - 1911).

Ο συγγραφέας εξηγεί στον πρόλογο (σελ. 7 - 9 στα έβραϊκά και σελ. VII - X στα γαλλικά) τους λόγους που του επέβησαν να δώσει στη βιβλιογραφία έναν τοπικό και χρονικό περιορισμό. Περιέλαβε όσα στοιχεία αναφέρονται στους Έβραίους που έζησαν στο χώρο των ορίων της σημερινής Ελλάδας κι αρχίζει χρονικά από τό 1492, τη χρονολογία που άρχισε ή εγκατάσταση στίς ελληνικές πόλεις των Έβραίων προσφύγων από την Ίσπανία πρώτα κι αργότερα από άλλες χώρες της Ευρώπης.

Τά θέματα της βιβλιογραφίας αναφέρονται στην ιστορία, τη λαογραφία, τη λογοτεχνική παραγωγή, την κοινωνική, οικονομική και θρησκευτική ζωή, τη γλώσσα και στίς σχέσεις των Έβραίων της Ελλάδας με τους λαούς ανάμεσα στους οποίους ζούσαν. Ο πλούτος κι ή ποικιλία των βιβλίων και άρθρων της βιβλιογραφίας την καθιστούν ένα πολύτιμο όργανο για τόν έρευντή και τόν ιστορικό και ένθαρρύνονται έτσι να μελετήσουν τόν ελληνικό έβραϊσμό.

Ένα τέτοιο έργο, που απαιτεί από τόν συγγραφέα νά γνωρίζει πολλές γλώσσες και νά αναζητεί τά σπάνια, όπως είναι τά περισσότερα έντυπα, στίς βιβλιοθήκες πολλών χωρών, είναι αναπόφευκτο νά παρουσιάζει διάφορες αδυναμίες. Ο συγγραφέας αναγνωρίζει ότι ή βιβλιογραφία του παρά τά 2300 λήμματα δέν μπορεί νά είναι πλήρης. Μιά σοβαρότερη αδυναμία του έργου είναι ή έλλειψη κάποιας κριτικής αξιολόγησης των δημοσιευμάτων. Ο συγγραφέας δέν μπορούσε βέβαια νά επεξεργαστεί όλα τά έργα που καταχωρίζει, αλλά μπορούσε, κατά τη γνώμη μου, νά αναφέρει στά άρθρα (Αρ. 136, 137, 1531, 1532 και 2.213) ενός Ίσ. Καραλή, που βαρύνεται με ύποπτο παρελθόν, ότι είναι γνωστός με τίς ψευδολογίες του τίς οποίες προσπαθεί μάλιστα νά τεκμηριώσει με ύποσημειώσεις που οδηγούν σε πιθανώς άνυπαρκτα προηγούμενα δημοσιεύματα, όπως είναι τό Νο 2264 και 2182.

Γενικά τό έργο καλύπτει ένα μεγάλο κενό που ύπήρχε στό χώρο της ιστορικής έρευνας. Εύχομαι στόν συγγραφέα νά μάς χαρίσει στό μέλλον συμπλήρωμα της βιβλιογραφίας και νά άσχοληθεί και με τούς προγενέστερους του 16ου αιώνα

χρόνους, για νά γίνει προσιτή ή μελέτη της έβραϊκής ζωής στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και πιο παλιότερα, στους ελληνιστικούς κι άλεξανδρινούς χρόνους.

ΙΩΣΗΦ ΜΑΤΣΑΣ

● ΕΛΙΑ ΚΑΝΕΤΤΙ:

Οι φωνές του Μαρρακές

(Αθήνα: Έκδόσεις «Libro»).

Εντυπώσεις από ένα ταξίδι στό Μαρόκο τό 1934. Όπως γράφει ό μεταφραστής «Ο συγγραφέας δέν περιγράφει, ούτε μάς δίνει «ταξιδιωτικές έντυπώσεις». Τό βιβλίο του είναι μία κάθοδος στόν Άδη, ένα μεταφυσικό ήμερολόγιο, πού, όπως ήταν φυσικό, έκανε πολλά χρόνια νά ώριμάσει μέσα του». Τιμή δρχ. 300.

● ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΣΤΑΜΠΟΥΛΗ:

Η ζωή των δεσσαλονικέων πριν και μετά τό 1912

(Θεσσαλονίκη: Έκδόσεις «Διόσκουρος», 1984)

Ενδιαφέρον πολυσέλιδο έργο με λαογραφικά, ήθη και έθιμα και λοιπά ένδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία, με πληροφορίες αναφορές στους Έβραίους της Θεσσαλονίκης. Έκτός από τίς άλλες πολλές διάσπαρτες σελίδες, με έβραϊκά θέματα, ειδικά οι σελίδες 146 - 185 αναφέρονται στους Έβραίους. Τιμή δρχ. 1.200 (διεύθυνση συγγραφέως: Συγγραφέα 15, Θεσσαλονίκη (54625) τηλέφωνα 537.172 και 230.930).

● ΣΑΜΟΥΕΛ ΠΙΖΑΡ:

Τό αίμα της έλπίδας

(Αθήνα: Έκδόσεις τσέπης «ΩΡΟΡΑ»)

Στό βιβλίο αυτό ό συγγραφέας βλέποντας και πάλι τά σύννεφα της βίας νά άπειλούν την ειρήνη και την έλευθερία των ανθρώπων, παραθέτει τίς φρικτές άναμνήσεις από τά ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου και προειδοποιεί: «Έξησα τό μέλλον που έρχεται». Παράλληλα, αναλύει τη σημερινή πραγματικότητα στά πλαίσια της διεθνούς πολιτικής. Την παρουσιάζει ολόγυμνη, ώμη, όπως προσδιορίζεται από τά μεγάλα συμφέροντα, τά πάθη και τά μίση, άπαλλαγμένη από την τυπικότητα των ψυχρών διπλωματικών, οικονομολογιών και κυβερνητικών δηλώσεων. Τιμή δρχ. 150

● "Ανεμοι του Πολέμου

(Αθήνα: Έκδόσεις βιβλίων τσέπης «BELL»).

Τό γνωστό κι από την τηλεόραση ένδιαφέρον ιστορικό μυθιστόρημα. Τιμή των 2 τόμων δρχ. 800.

● ERNESTA BITTANTI - BATTISTI

Israel - Antisrael Journal 1938 - 43

Έκδόσεις: Man friui - Calliano (Trento) Italy

Η ύπαρξη Έβραϊκής Κοινότητας στα πλαίσια ενός έθνους ή στα πλαίσια του δικού της νεοαποκτηθέντος εδάφους, όπως είναι σήμερα το Ισραήλ αποτέλεσε και αποτελεί ακόμη, ένα από τα πλέον αινιγματικά και δραματικά προβλήματα της εποχής μας.

Είναι εύρυστα γνωστό ότι η αλληλοεξάρτηση των Έβραϊκών Κοινοτήτων και των κρατών, έπληγη συχνά από οδυνηρές καταστάσεις που γεννούνται από παρανοήσεις, υπερβολική σκληρύνηση της καρδιάς ή τον τυφλό φανατισμό, τα χαρακτηριστικά στοιχεία των παραποιημένων ιδεολογιών. Τό γεγονός ότι οι Έβραίοι υπήρξαν πάντοτε υπάκοοι και πιστοί πολίτες καθίσταται συχνά στοιχείο χωρίς σημασία.

Κάποιος ξεκινά με τό ερώτημα αν οι διωκόμενοι Έβραίοι ήταν πράγματι ένοχοι ή όχι; κι αν ναι, για τί συγκεκριμένα ευθύνονταν. Κάθε φορά που η απάντηση προέρχεται μέσα από την καρδιά και τό νοῦ, ή απάντηση είναι ότι δέν ευθύνονται. Η ίδια ή ιστορία, στά διάφορα εξελικτικά στάδιά της, παρέχει την ίδια έτυμγορία: όχι ένοχοι.

Αν προσπαθήσουμε νά κατανοήσουμε τό φαινόμενο των έπαναλαμβανόμενων διωγμών των Έβραίων, θά πρέπει νά συμφωνήσουμε ότι ή αίτία πάντοτε ξεπήδησε μέσα από κάποια ένοχη συνείδηση που ώθοῦσε διάφορα έθνη και τούς ήγέτες τους νά έναποθέσουν τό βαρύ φορτίο τους πάνω στους ώμους των άθώων Έβραίων, άπελευθερωμένοι από τά δικά τους σφάλματα και τίς δικές τους άδυναμίες.

Τό συναίσθημα που επικρατεί τελικά για τούς Έβραίους είναι τελείως διαφορετικό. Μπορώ νά υποστηρίξω ότι ή παρουσία των Έβραίων μέσα στην οικογένεια των ανθρώπων και των έθνών αναγνωρίζεται σήμερα ως στοιχείο άρμονικότητας, συμμετοχής και συνεισφοράς στην πρόοδο των έλευθέρων ατόμων και έθνών και, όπωσδήποτε, όχι σαν αίτιο έχθρότητας και συνωμοτικότητας. Τά ιδρύματα και τά άτομα που ένήργησαν από κακεντρέχη βούληση και άσκησαν διώξεις, κατέστησαν καταπατητές των θεμελιωδών αρχών του άνθρωπισμού και άποτελούν φαινόμενο δυσεξήγητο και καταδικαστέο.

Από την άλλη πλευρά, τό έργο αξίων Αρείων που μέ θάρρος επέδειξαν αισθήματα αλληλεγγύης και συναδελφοσύνης προς τούς δεινοπαθόντες Έβραίους κατά τό χρόνο της μεγάλης αντιεβραϊκής θύελλης πρέπει νά εκτιμηθεί δεόντως. Η συνεισφορά τους επιβεβαιώνει τίς ιδέες μας και ταυτόχρονα, παρέχει ανακούφιση.

Τό ίδιο συναίσθημα άνακουφίσεως παρέχεται από τίς όξυδερκείς παρατηρήσεις ενός Ιταλικού περιοδικού, καθαρά αντιφασιστικής τοποθετήσεως, της πε-

ρίοδου 1938 - 43, έργο μιās αξιοθαύμαστης γυναίκας για τίς ήθικές άρετές και την πολιτική κατανόηση, της κ. Ernesta Battisti Bittani, σύζυγου του Cesare Battisti, τραγικά θανατωθέντος ήρωα του Α' παγκοσμίου πολέμου για την άπελευθέρωση του Trentino.

Η στάση της γυναίκας αυτής άπέναντι στην αντιεβραϊκή πολιτική του ήγέτου της Ιταλικής φασιστικής κυβερνήσεως Μπενίτο Μουσολίνι, την έποχή που ή Ιταλία άσκησε φυλετικούς διωγμούς και τά συναισθήματα συμπάθειας που διατύπωσε για την έβραϊκή υπόθεση, συνθέτουν τόν πυρήνα των 62 σελίδων του βιβλίου που προσφέρεται, για πρώτη φορά, στο Ιταλικό αλλά και τό διεθνές αναγνωστικό κοινό. Ιστορικές σημειώσεις, πολιτικές και κοινωνικές άναφορές έμπλουτίζουν την παρουσίαση της γενικής καταστάσεως.

Εξαιρουμένης της άτυχους παρενθέσεως του Μουσολίνι, ή Ιταλία αντιμετώπισε πάντοτε την Έβραϊκή Κοινότητα της χώρας με σεβασμό και άγάπη. Απόδειξη αυτού του γεγονότος, παρέχεται επίσης στις σελίδες αυτής της έκδόσεως.

Πιστεύουμε, συνεπώς ότι μέ την έκδοση αυτή ή χώρα μας θά εκτιμήσει ακόμη περισσότερο τά τέκνα της Έβραίου για την άνεκτίμητη συνεισφορά τους στην Ιταλική Ιστορία και ανάπτυξη.

Τό έργο της Ernesta Battisti προσθέτει μιιά νέα σελίδα στη χώρα των Mazzini, Cattaneo, Azeglio, μιιά μαρτυρία των συναισθημάτων και της θετικής στάσεως του Ιταλικού έθνους άπέναντι στους Ιταλούς πολίτες έβραϊκού θρησκευματος.

Διακεκριμένοι επιστήμονες όμως ό Leo Valiani, ό Renzo de Felice κι άλλοι, τιμούν την έλεύθερη φωνή της έπιφανούς συγγραφέως, που πέθανε πριν μερικά χρόνια, ως προσφορά στον πολιτισμό και ως ιστορική υποθήκη καταδίκης της μουσολινικής παρενθέσεως. Χρειάζεται ακόμη ένα τέτοιο μήνυμα;

(Έκδοση σε Ιταλική γλώσσα. Τά παραπάνω είναι πληροφοριακό κείμενο τόν έκδόσεων Manfrini).

ERNESTA BITTANTI - BATTISTI

ISRAEL - ANTISRAEL

(Diario 1938-1943)

Studio storico di
ANTONINO RADICE

MANFRINI EDITORI

ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ

Συνέχεια από τη σελίδα 2

μηδέν. Ή ώρα περίσσευε.
 'Ο ξεναγός μας Nati Tamir, σύμβουλος στο
 ύπουργείο Έξωτερικῶν, καλλιεργημένος,
 ανοιχτόκαρδος, μᾶς περίμενε στην εἴσοδο.
 Στο προεδρικό μέγαρο ἦταν καί ὁ πρέσβης τοῦ
 'Ισραήλ στήν Ἑλλάδα Barnea. Χτές, στήν
 Ἀθήνα, εἶχαν δοκιμάσει νά τόν δολοφονήσουν.

Δέ γνώριζε ὁ φονιάς πῶς ἔλειπε στήν
 Ἱερουσαλήμ.

'Ο πρόεδρος Chaim Herzog, Ἱρλανδός, πρῶην
 πρέσβης στά Ἑνωμένα Ἔθνη, καλός νομικός,
 ἐνήμερος, προσεχτικός. Ἡ γυναίκα του
 γεννημένη στήν Ἀλεξάνδρεια, ἐγκάρδια,
 ἔξυπνη, κινούσε τή συμπάθεια.

Μιά μοντέρνα ταπετσαρία τοῦ γνωστοῦ Ardon
 κοσμοῦσε τό γραφεῖο του. Εἶχα ἰδεῖ ἀνάλογη
 καί στό Hadassah. (Medical Center).

Στό Mount Scopus Campus τό Πανεπιστήμιο.
 Δαίδαλος μοντέρνος καί πεντακάθαρος. Στό
 ἑλληνικό παράρτημα (Hellenic House)

πλημμυρισμένη ἡ αἴθουσα. Ἐκεῖ καί ὁ
 Πατριάρχης. Οἱ λόγοι ἑλληνικά, ἀγγλικά,
 ἑβραϊκά. Ὁ ἄντρας μου μίλησε πρῶτος μετά
 τήν εἰσαγωγή τοῦ πρύτανι. Γιά ὥρα
 συνεχίζονταν τά χειροκροτήματα. Ὁ

Κωνσταντῖνος Τρυπάνης μέ τά ὀξφορδιανά
 ἀγγλικά του ὠκοδόμησε τήν κοινή ἱστορία τῶν
 δύο πανάρχαιων πολιτισμῶν.

Εἶχα χαθεῖ καί εἶχα χάσει τούς δικούς μου.
 Κάποιος ἀγνωστος μέ παρέλαβε. Ἐκεῖνος θά
 μᾶς ὁδηγοῦσε στήν Ἀκαδημία ὅπου
 προγευματίζαμε.

— Καί οἱ ἄλλοι; Ρώτησα.

Μέ ἄφησε μπρός σ' ἓνα παλιό ἀμάξι.

— Μείνετε ἐδῶ, θά τούς βρῶ κι ἐκείνους.

Σέ λίγο γύρισε μέ τόν ἄντρα μου καί τόν
 Τρυπάνη.

Ξεκινήσαμε. Καθόμουν αὐτός. Αὐτός ὁ
 ἄνθρωπος πού νόμιζα ὁδηγό τοῦ αὐτοκινήτου
 ἦταν σοφός. Μοῦ μιλοῦσε μέ ὀλοκληρωμένη
 παιδεία γιά ὅλα τά θέματα. Τόν ρώτησα πού
 εἶχε σπουδάσει. Μοῦ ἀνάφερε δύο

Πανεπιστήμια.

Στό σπίτι τοῦ προέδρου τῆς Ἀκαδημίας E. E.
 Urbach, (Sciences and Humanities), πιθανοῦ
 ὑποψήφιου προέδρου τοῦ κράτους, στό τραπέζι
 τῶν Ἀκαδημαϊκῶν, μιά θέσις ἦταν κενή.

Πληρώθηκε τελευταία. Ἦταν τοῦ ὁδηγοῦ μας.

Ἀναπαράσταση σέ μικρογραφία τῆς ἀρχαίας πόλης
 τῆς Ἱερουσαλήμ

Κι ἐκεῖνος ἀκαδημαϊκός.

'Ο σοσιαλισμός τοῦ Ἰσραήλ εἶναι ἀληθινός.

Μιά φυσική ἀδελφσύνη. Εἴτε δουλεύεις μέ τά
 χέρια εἴτε μέ τό πνεῦμα. Καί ἀγαποῦν καί
 σέβονται τούς μορφωμένους ὅπως ἀγαποῦν καί
 σέβονται τούς γενναίους καί τούς ἀδύνατους.
 Εἶπα στόν Nati:

— Ἐπιτέλους ἡ ὥρα τῆς Βηθλέεμ. Ἄνθρωπος
 πᾶς δέ μᾶς περιμένει. Ἔτσι τό σήμερον δέν θά
 τελειώσει ποτέ.

— Νά πᾶμε, εἶπε ὁ Nati, μέ σεβασμό γιά τά
 προσωπικά μας αἰσθήματα.

Καί ξεκινήσαμε. Κάθησα πάλι κοντά στόν
 ὁδηγό μας Jacob νά δέχομαι ἀμεσες τίς γύρω
 ἐντυπώσεις.

Σπίτια ἀπλά, οἰκοδομές καλοχτισμένες, ἡ
 βρύση τῆς Ρεβέκας. Ὁ Jacob πρόθυμος πάντα,
 μοῦ ἐξηγοῦσε τά πιό σημαντικά. Δέν πρόσεχα
 πολύ. Ἡ συλλογή στή Μητέρα Παναγιά.

Πόσο ἦταν κοντά μας σ' ὀλόκληρη τή ζωή.

Στό πρῶτο ποίημα τοῦ ξενιτεμένου Γιώργου:

«... Ὡς νά σβυστῶ μέ τήν ψυχή τήν τρισφτωχή
 στά γόνατά Σου τ' ἅγια, τά πονετικά, τά θεϊκά,
 καί τό κεφάλι στῆς μητέρας μου τό γόνα»

Καί ὅταν πέθανε ἡ μάνα:

— «Κύτταξε», μοῦ εἶπε ὁ Ἄγγελος, δείχνοντας
 τήν ἀσημένια Παναγία πάνω ἀπό τό
 προσκέφαλό Της.

Δυό δάκρυα κυλοῦσαν στό γλυκύτατο
 πρόσωπο.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...
(Παροιμ. 3:18)